

УДК 378.147:81'25(075)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-41>

Тамара ГОЛІ-ОГЛУ,

orcid.org/0000-0002-7474-2563

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри перекладу

Прийзовського державного технічного університету

(Дніпро, Україна) *goli-oglu_t_v@pstu.edu*

Маріанна СОРОКІНА,

orcid.org/0000-0001-6487-1751

старший викладач, завідувач кафедри іноземних мов

Прийзовського державного технічного університету

(Дніпро, Україна) *sorokina_m_e@pstu.edu*

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ПЕРЕКЛАДУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі лінгвокультурологічного підходу до викладання та навчання перекладу в рамках освітньо-професійних програм підготовки перекладачів, що останнім часом набуває все більшого поширення. Лінгвокультурологічний підхід до викладання і навчання перекладу як спеціальності дозволяє розширити можливості застосування фонових (культурологічних, соціологічних, естетичних) знань у перекладацькій дидактиці, що, у свою чергу, дозволить підвищити якість навчання і наповнить його сучасним змістом.

У дослідженні в рамках лінгвокультурологічного підходу пропонуються шляхи розвитку та модернізації освітньо-професійних програм підготовки майбутніх перекладачів, зокрема найбільш перспективним автори вважають введення до відповідних програм і навчальних планів освітніх компонентів лінгвокультурологічного спрямування і дисциплін, що орієнтовані на інтерсеміотичний переклад. У межах побудови здобувачами індивідуальної траєкторії навчання запропоновано розширити каталоги дисциплін вільного вибору за рахунок освітніх компонентів можливої перекладацької спеціалізації, що стосуються перекладу в масмедійному просторі.

Переклад медійного відеоконтенту стимулюватиме не лише практичну, а й наукову діяльність здобувачів завдяки інтерсеміотичному характеру та орієнтації не лише на художню літературу, а й на інші семіотичні системи, зокрема живопис, архітектуру, музичне мистецтво. Проте залучення майбутніх перекладачів у сферу інтерсеміотичного перекладу обумовлює необхідність модернізації системи вправ і завдань у межах викладання перекладу як спеціальності. Автори пропонують розширити цю систему за рахунок вправ на формування мемуарних навичок, завдань віртуального характеру, зміни вектору проєктної діяльності здобувачів, впровадження навчального перекладного дублювання та субтитрування відеотекстів в умовах кінолабораторій.

Ключові слова: переклад, лінгвокультурологія, інтерсеміотичний підхід, освітньо-професійна програма, освітній компонент, масмедійний переклад, відеоконтент.

Tamara GOLI-UGLU,

orcid.org/0000-0002-7474-2563

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Translation

Pryazovskyi State Technical University

(Dnipro, Ukraine) *goli-oglu_t_v@pstu.edu*

Marianna SOROKINA,

orcid.org/0000-0001-6487-1751

Senior Lecturer, Head of the Department of Foreign Languages

Pryazovskyi State Technical University

(Dnipro, Ukraine) *sorokina_m_e@pstu.edu*

LINGUOCULTURAL APPROACH TO TEACHING TRANSLATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article is devoted to the problem of the linguo-cultural approach to teaching and learning translation within the framework of educational and professional programs for training translators, which has recently become increasingly

widespread. The linguo-cultural approach to teaching and learning translation as a specialty allows expanding the possibilities of applying background (culturological, sociological, aesthetic) knowledge in translation didactics, which, in turn, will allow improving the quality of training and filling it with modern content.

The study, within the framework of the linguocultural approach, proposes ways to develop and modernize educational and professional programs for training future translators, in particular, the authors consider the introduction of educational components of a linguocultural direction and disciplines focused on intersemiotic translation to be the most promising in the relevant programs and curricula. Within the framework of building an individual learning trajectory by applicants, the authors of the article propose to expand the catalogs of freely chosen disciplines at the expense of educational components of a possible translation specialization related to translation in the mass media space.

Translation of mass media video content will stimulate not only practical, but also scientific activities of applicants due to its intersemiotic nature and orientation not only to fiction, but also to other semiotic systems, in particular painting, architecture, and musical art. However, the involvement of future translators in the field of intersemiotic translation necessitates the modernization of the system of exercises and tasks within the framework of teaching translation as a specialty. The authors propose to expand this system by means of exercises for the formation of memory skills, tasks of a virtual nature, changing the vector of applicants' project activities, introducing educational translation dubbing and subtitling of video texts in film laboratories

Key words: translation, linguoculturology, intersemiotic approach, educational and professional program, educational component, mass media translation, video content.

Постановка проблеми. Викладання іноземних мов і перекладу в Україні переживає нині, як й інші сфери соціального життя, найважчий і найскладніший період істотної перебудови (навіть – революції), переоцінки цінностей, перегляду цілей, завдань, методів, матеріалів тощо. Сенсу говорити зараз про величезні зміни у цій сфері, про збільшення суспільного інтересу, про вибух мотивації, про докорінні зміни щодо цих взаємопов'язаних і взаємообумовлених дисциплін з цілком певних соціально-історичних причин немає – це все дуже очевидно.

Новий час, нові умови зажадали негайного та суттєвого перегляду як загальної методології, так і конкретних методів та прийомів викладання не лише іноземних мов, а й перекладу. Ці нові умови – «відкриття» України західному світові, її стрімке входження у світове співтовариство, безумні стрибки політики, економіки, культури, ідеології, змішання та переміщення народів і мов, зміна відносин між українцями та іноземцями в складний для українського суспільства час, абсолютно нові цілі й формат спілкування – усе це не може не ставити нових проблем у теорії та практиці викладання іноземних мов і перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні проблеми викладання перекладу в сучасному українському науковому просторі ще не привернули пильної уваги дослідників і тому не набули достатнього висвітлення, проте є досить значні здобутки в цій царині представників харківської школи, зокрема Л. М. Черноватого, О. В. Ребрія, Н. М. Ковальчук, Т. В. Генічевої, А. С. Ольховської, М. Д. Волчанської, О. В. Ємця, що розробили теоретичні основи методики викладання перекладу, визначили зміст навчання перекладу як спеціальності, розробили систему вправ

та психолінгвістичні основи навчання перекладу в закладах вищої освіти (Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи, 2013), (Черноватий, 2013). Дослідниці О. В. Бабенко та Н. А. Шостак визначили загальні аспекти методики викладання перекладу як спеціальності та узагальнили вітчизняний та зарубіжний досвід підготовки майбутніх перекладачів (Бабенко, Шостак, 2016). У наукових роботах С. М. Амеліної та Р. О. Тарасенка подано аналіз особливостей підготовки майбутніх перекладачів у зарубіжних університетах до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності і встановлено, що володіння інформаційно-комунікаційними технологіями в перекладацькій сфері є основою формування інформаційної компетентності перекладача (Тарасенко, 2014), (Амеліна, Тарасенко, 2021).

Метою дослідження є визначення та аналіз перспективних, інноваційних шляхів розвитку й модернізації освітньо-професійних програм у межах лінгвокультурологічного підходу до викладання перекладу як спеціальності в закладах вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Одним з інноваційних підходів до викладання перекладу в закладах вищої освіти за профільними освітніми програмами першого і другого освітніх рівнів є лінгвокультурологічний підхід, що передбачає розробку нових моделей і методики навчання різними видами перекладу в системі спеціально організованої сукупності культурних цінностей і стереотипів з урахуванням живих комунікативних процесів породження та сприйняття мови, індивідуального досвіду мовної особистості та особливостей національного менталітету, національної мовної картини світу. Такий підхід забезпечує

виконання освітніх, виховних та інтелектуальних завдань формування навичок та умінь письмового та усного перекладу і навчання перекладу в цілому.

Лінгвокультурологія є комплексним напрямом сучасної лінгвістики, що спрямований на студіювання проблеми взаємозв'язку культури і мови в єдиному функціональному просторі, нероздільної єдності лінгвального та екстралінгвального, насамперед культурного і соціокультурного змісту шляхом застосування системних методів, прийомів, а також відповідно до сучасних пріоритетів та національно-культурних цінностей окремого етносу. Зважаючи на це, обов'язковий статус у процесі навчання перекладу буде мати предметно-змістовий освітній компонент, що спрямований на вивчення історії формування перекладу і перекладацької думки в контексті історії становлення національного суспільства і культури. Саме шляхом вивчення здобувачами вищої освіти історії перекладу можливим є формування у них переконання у великій цивілізаційній місії перекладу, зокрема вплив перекладацької діяльності на поширення релігій, на удосконалення методів та прийомів лінгвістичного аналізу, на розвиток державності окремої нації в умовах білінгвізму.

У межах зазначеного освітнього компоненту здобувачі зможуть досягнути і простежити, як формувалися і трансформувалися в суспільній свідомості погляди на переклад, які проблеми насамперед виступали об'єктом наукового пізнання перекладачів минулих часів, які критерії були домінантними в оцінці результатів перекладацької діяльності, та порівняти їх із сучасними критеріями визначення рівня адекватності перекладу.

Розширенню і поглибленню лінгвокультурологічного підходу до викладання / навчання перекладу в закладах вищої освіти сприятиме і введення до освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня освітнього компоненту, що перебуває на перетині лінгвістики та культурології і спрямований на вивчення іноземної мови крізь призму культурного простору нації носіїв цієї мови. Розробниками освітньо-професійних програм у нашій країні уже накопичено значний досвід викладання такого освітнього компоненту, зокрема і в процесі навчання перекладачів. Проте назва такого компонента – «Лінгвокраїнознавство (далі назва країни)» сформувалася ще за радянських часів, не віддзеркалює сучасні здобутки лінгвокультурології і тому виглядає певним «артефактом» тієї, вже далекої від нас епохи. Саме з причини застарілості та необхідності модернізації форми та змісту такої дисципліни, доцільним

виглядає осучаснення назви, зокрема як варіанти можемо запропонувати «Культурологічні аспекти англо-українського перекладу», «Лінгвокультурологічні англомовні студії», «Зіставна лінгвокультурологія (Великобританія та Україна)» тощо. Варіативність назви такого освітнього компоненту може продемонструвати авторську візію щодо проблеми інтерпретації впливу національної культури носіїв мови оригіналу і мови перекладу на процес і кінцевий результат перекладу, у межах різних програм віртуальних академічних обмінів залучити до обговорення проблем перекладу і міжкультурної комунікації в цілому носіїв різних культурних кодів, які є однолітками здобувачів вищої освіти в Україні і мають спільні з ними зацікавленості та життєві орієнтири. Очевидною є модернізація не лише форми (формату) такого освітнього компоненту, а й оновлення змісту, наповнення навчального контенту результатами сучасних лінгвокультурологічних досліджень, розглядом новітніх культурологічних концепцій вітчизняних і зарубіжних науковців, екстраполяцією теоретичних інновацій на перекладацьку практичну діяльність, що спрямована на формування у майбутніх перекладачів навичок та умінь перекладу текстів різних стилів та жанрів, адже всі вони містять культурний компонент.

Оскільки сучасні освітньо-професійні програми підготовки перекладачів є студентоцентричними і пропонують здобувачам вищої освіти самостійно вибудовувати індивідуальну траєкторію навчання, освітні компоненти лінгвокультурологічної орієнтації можуть розширити каталог дисциплін вільного вибору здобувачів не лише перекладознавчих освітніх програм, а й освітньо-професійних програм економічних, технічних і соціально-консультативних спеціальностей, адже опанування іноземної мови на комунікативному рівні, формування початкових навичок перекладу для здійснення успішної бізнес-комунікації з урахуванням культурних та національно-ментальних особливостей партнерів є підґрунтям для особистого кар'єрного зростання та здобуття організацією визнання на міжнародній арені.

У межах процесу вибудови здобувачами вищої освіти індивідуальної траєкторії навчання важливим, на наш погляд, є надання майбутнім перекладачам можливості визначитися з необхідною подальшою спеціалізацією і формуванням пріоритетних професійних прагнень (навичок та умінь). І тут у сучасному цифровізованому суспільстві пріоритетним напрямом перекладацької спеціалізації виступає перекладацька діяльність у масмедійному просторі.

Особливо рельєфно і показово вплив культурно-прагматичного компоненту реалізується в перекладі відеоконтенту, що виявляє інтерсеміотичну сутність перекладацької діяльності в масмедійному просторі. Складність перекладу відеоконтенту полягає в тому, що перекладач має передати змістову та формальну сторони кіномистецьких витворів за допомогою лише одиниць цільової мови й адаптувати їх до вже створеного відеоряду. Окрім того, при інтерсеміотичному підході до перекладу перекладач може стикнутися з аудіовідеотекстами, що потребують інтерпретації в межах ширшого культурного поля. Так, події роману Віктора Гюго «Собор Паризької Богоматері» (в оригіналі «*Notre-Dame de Paris*») і відповідних екранізацій (1956 р. і 1998 р.) відбуваються на фоні готичного собору, що є не просто фоном, а й втіленням головної теми роману – збереження готичної архітектури французької столиці, про що свідчить опублікована В. Гюго раніше роману стаття «*Guerre aux Démolisseurs*» («Війна руйнівникам»). Тому перекладачеві слід враховувати при перекладі «інтерсеміотичний шлейф» асоціативного відеоряду: художня література – архітектура – духовна (органна) музика. А в казці Оскара Вайлда «День народження Інфанти» (англ. «*The Birthday of the Infanta*») із збірки казок «Гранатовий будиночок» (англ. «*A House of Pomegranates*») активно використовується система живописних засобів і художня манера Дієго Веласкеса та Франсіско-Хосе де Гойї, а оповідь розгортається на тлі іспанського живопису XVI–XVIII ст. та просторово-часових асоціативних зв'язків з тією добою. Живопис Гойї та Веласкеса «входить до елементів інтер'єру та перетворюється на метафору, що наскрізно пронизує увесь твір» (Голі-Оглу, Курчакова, 2024).

Описані вище випадки інтерсеміотичного підходу до перекладу, що вимагає врахування досить широкого культурного поля під час перекладу становлять серйозні виклики для розробників методичного забезпечення освітніх компонентів для освітньо-професійних програм з підготовки майбутніх перекладачів та організації навчального процесу.

Внесення до освітньо-професійних програм та навчальних планів освітнього компоненту (дисципліни), яка б була спрямована на вивчення теоретичних основ перекладу аудіовізуального контенту та формування відповідних компетентностей, значно розширить та унівесалізує підготовку перекладачів, модернізує зміст навчання перекладу і надасть йому інноваційного характеру. Окрім того, оскільки такий вид перекладу на сьогодні є одним із найменш вивчених і дискусійних щодо дефініцій своїх ключових понять, навчальна орієнтація на аудіовізуальний переклад, на наш

погляд, стимулюватиме наукову активність здобувачів вищої освіти та спрямує їхні зусилля на науковий пошук, адже відеоконтент у системі духовних координат сучасної молоді посідає значне місце, презентується в різних форматах, зокрема кінофільмах, телесеріалах, ситкомх, відеоіграх, рекламних роликах, відеоблогах тощо.

Повністю поділяємо думку Л.М. Черноватого, що «одним із ключових компонентів будь-якого навчання є система вправ для формування навичок та вмінь, що входять до складу відповідної діяльності» (Черноватий, 2013: 30). І саме тому увага викладачів та здобувачів вищої освіти до навчання і формування навичок аудіовізуальному перекладу обумовлює нагальну потребу в розширенні та модернізації системи і підсистем вправ і завдань, можливо, переорієнтації проєктної діяльності студентів із застосуванням професійного спеціального обладнання для перекладу-дубляжу відеопродукції. Інноваційним форматом такої роботи стане створення (можливо, за грантові кошти) спеціальних відеолaboratorій / кіноlaboratorій в університетах, що будуть спеціалізуватися на навчальному і професійному дублюванні на старших курсах відеоматеріалів різного жанру і формату.

Модернізація системи вправ навчання перекладу може бути спрямована в межах визначення унікальності освітньо-професійної програми з підготовки перекладачів на формування універсальності, фахової спроможності субтитрування та аудіодублювання (можливо, перекладу для закадрового «озвучування» відеоряду або «войсовер»). Новий підхід до розробки вправ з практичної перекладацької діяльності може полягати у розширенні системи навчальних завдань із застосуванням спеціального обладнання: 1) вправ щодо розвитку меморійних навичок у майбутніх перекладачів (повторення тексту до відеоряду із заданим часовим відставанням, можна поєднувати з перекладом); 2) вправ, що спрямовані на формування навичок та вмінь застосовувати фонові (культурно-естетичні та історичні) знання при перекладі здебільшого художнього відеоконтенту, проте ефективними і досить інформативними, на наш погляд, будуть завдання з перекладу текстового супроводу віртуальних екскурсій, наприклад, замками і культовими спорудами Великобританії чи України; віртуальні відвідування відомих книгозбирищ національного чи світового значення тощо; 3) вправ на переклад-переказ аудіотексту і синхронізацію його з відеорядом; 4) вправ на моделювання різних культурно маркованих комунікативних ситуацій в межах міжкультурної комунікації із відеозаписом мовленнєвої поведінки учасників комунікативного акту з подальшим розбором та аналізом відповідності ситуації тощо.

У процесі розробки вправ і завдань щодо перекладу відеоконтенту (кіноперекладу) маємо усвідомлювати, що такий переклад має свою специфіку і не є переглядом та удосконаленням перекладачем концепції автора, а інтерпретується як «суворе смислове та інтонаційне супроводження того, що відбувається на екрані» (Луцькіна, 2013: 280). Разом з тим, переклад художнього відеоконтенту є більш вільним порівняно з перекладом звичного художнього тексту, адже відеопереклад здійснюється одночасно у двох площинах: письмовій та усній; під час такого перекладу використовуються роздруковані репліки персонажів, відбувається постійна синхронізація перекладених реплік з відеорядом (довжина реплік мовою перекладу має відповідати довжині оригінальних, рухи губ акторів мають бути синхронізовані з репліками-дублями тощо) (Луцькіна, 2012: 51).

Висновки. Сучасна вища освіта передбачає розвиток і постійну модернізацію освітньо-професійних програм підготовки перекладачів з різних мов. Перспективним у прикладному вимірі та науково мотивованим є внесення до таких програм освітніх компонентів лінгвоперекладацької орієнтації, зокрема на інтерсеміотичний переклад відеоконтенту, що передбачає конвертацію оригінального усного мовлення в письмове мовою перекладу в межах двох мовних систем. Лінгвокультурологічний підхід до викладання і навчання перекладу як спеціальності стимулюватиме не лише практичну активність здобувачів вищої освіти та їхню проектну діяльність, зокрема й у форматі стартапів, а й наукову академічну активність, що сприятиме різносторонній підготовці майбутніх перекладачів та розвитку їхньої професійної універсальності, самостійності та лідерства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна С.М., Тарасенко Р.О. Підготовка перекладачів у зарубіжних університетах до застосування інформаційних технологій: монографія. Київ : Видавництво «Центр учбової літератури», 2021. 256 с.
2. Бабенко О.В., Шостак Н.А. Загальні аспекти методики викладання перекладу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки*. 2016. Вип. 257. С. 209-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnaui_fil_n_2016_257_28
3. Голі-Оглу Т.В., Курчакова І.В. Система вправ у методиці навчання перекладу: дидактичні можливості та особливості презентації. *Університетська наука - 2024 : тези доповідей Міжнародної науково-технічної конференції (Дніпро, 23-24 травня 2024 р.) : в 3 т. Т. 2*. Дніпро: ПДТУ, 2024. С. 120-121. URL: <https://drive.google.com/file/d/167-yJCGAWgH0IU71Y9tVyMvErKWTWd8X/view>
4. Луцькіна Т.Г. Практичні проблеми кіноперекладу: Субтитрування. *Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи / За ред.: Л.М. Черноватого, О.А. Кальниченка, О.В. Ребрія. : колективна монографія*. Вінниця : Нова Книга, 2013. С. 276-293.
5. Луцькіна Т.Г. Жанрово-стилістичні особливості перекладу субтитрів (на матеріалі англomовних художніх фільмів). *Філологічні трактати : науковий журнал*. Суми; Харків : СДУ, ХНУ. 2012. Т. 4. № 2. С. 50-55.
6. Тарасенко Р.О. Компетентнісний підхід до формування інформаційної компетентності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія»*. Київ, 2014. Вип. 199. Ч. 1. С. 351-358.
7. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.

REFERENCES

1. Amelina S.M., Tarasenko R.O. (2021) Pidhotovka perekladachiv u zarubizhnykh universytetakh do zastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii: monohrafiia. [Training of translators in foreign universities for the use of information technologies]. Kyiv : Vydavnytstvo «Tsentr uchbovoi literatury», 256 p. [in Ukrainian].
2. Babenko O.V., Shostak N.A. (2016) Zahalni aspekty metodyky vykladannia perekladu. [General aspects of translation teaching methodology] Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriiia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia»: zb. nauk. pr., 257. 209-214. [in Ukrainian].
3. Holi-Ohlu T.V., Kurchakova I.V. (2024) Systema vprav u metodytsi navchannia perekladu: dydaktychni mozhlyvosti ta osoblyvosti prezentatsii. [System of exercises in translation teaching methodology: didactic possibilities and features of presentation] Universytetska nauka - 2024 : tezy dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-tekhnichnoi konferentsii (Dnipro, 23-24 travnia 2024 r), 2. 120-121. [in Ukrainian].
4. Lukianova T.H. (2013) Praktychni problemy kinoperekladu: Subtytruvannia. [Practical problems of film translation: Subtitling] Pereklad u naukovykh doslidzhenniakh predstavnykiv kharkivskoi shkoly : kolektyvna monohrafiia. 276-293. [in Ukrainian].
5. Lukianova T.H. (2012) Zhanrovo-stylistychni osoblyvosti perekladu subtytriv (na materialy anhlo-movnykh khudozhnikh filmiv. [Genre and stylistic features of subtitle translation (on the material of English-language feature films)] Filolohichni traktaty : naukovyi zhurnal, 4 (2). 50-55. [in Ukrainian].
6. Tarasenko R.O. Kompetentnisnyi pidkhid do formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv u protsesi profesiinoi pidhotovky. [A competent approach to the formation of informational competence of future translators in the process of professional training] Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriiia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia»: zb. nauk. pr., 199 (1). 351-358. [in Ukrainian].
7. Chernovaty L.M. (2013) Metodyka vykladannia perekladu yak spetsialnosti : pidruchnyk dlia studentiv vyshchykh zakladiv osvity. [Methodology of teaching translation as a specialty: a textbook for students of higher education institutions]. Vinnytsia: Nova Knyha, 376 p. [in Ukrainian].